

Шолпан КАЛАНОВА

доктор педагогічних наук, професор,
Президент незалежної Казахстанської
агенції із забезпечення якості освіти

**Мейргуль
АЛПИСБАЄВА**

магістрантка 2 курсу
Євразійського національного
університету ім. Л.М. Гумільова
(Казахстан)

Ключові слова: якість вищої освіти,
експертні групи студентів, акредитація,
Болонський процес.

У статті розглянуті питання участі студентів в процесах зовнішнього забезпечення якості освітнього процесу. Проаналізований досвід залучення студентів до експертної оцінки агентств із забезпечення якості освіти Німеччини, Великобританії, Норвегії, Фінляндії і Швеції.

На основі проведеного дослідження авторами систематизовані критерії відбору студентів при формуванні експертних груп із проведення процедури акредитації організації освіти і освітніх програм.

Запропоновані рекомендації можуть бути використані фахівцями в області забезпечення якості в освіті.

УДК 378.111-057.875 (4)(574)

**УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ
У ПРОЦЕДУРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: ДОСВІД
ЄВРОПИ
ТА КАЗАХСТАНУ**

© Каланова Ш., Алписбаєва М., 2014

часть студентів у процесі забезпечення якості вищої освіти є невід'ємною частиною процедури і стандартів акредитації в європейському просторі вищої освіти. Відповідно до європейських стандартів і рекомендацій щодо систем забезпечення якості ENQA (Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті) до складу експертних груп з оцінювання якості вищих навчальних закладів, нарівні з національними та міжнародними академічними експертами, роботодавцями, входять студенти.

Участь студентів у процесах забезпечення якості має велике значення в поліпшенні та вдосконаленні навчального процесу. Думка студентів про навчальні курси, участь у прийнятті рішень на рівні ВНЗ, представлення та захист своїх інтересів у студентських союзах та інших представницьких органах, а також як експертів у процедурах акредитації тощо формують механізми покращення студентського досвіду у ВНЗ.

Участь студентів у процесах забезпечення якості має велике значення в поліпшенні та вдосконаленні навчального процесу. Думка студентів про навчальні курси, участь у прийнятті рішень на рівні ВНЗ, представлення та захист своїх інтересів у студентських союзах та інших представницьких органах, а також як експертів у процедурах акредитації тощо формують механізми покращення студентського досвіду у ВНЗ.

Казахстанські агентства із забезпечення якості активно працюють у цьому на-

прямі. Наприклад, відповідно до положення Незалежного Казахстанського агентства із забезпечення якості в освіті (IQAA), до складу Акредитаційної ради, яка приймає остаточне рішення щодо акредитації, до експертних груп із зовнішнього аудиту в обов'язковому порядку входять представники студентів. Вищий навчальний заклад, у свою чергу, представляє акредитаційним агентствам кандидатури студентів з відмінною успішністю для введення до складу експертної групи з оцінки. На сьогодні розробляється керівництво для відбору студентів, які будуть брати участь у процедурах забезпечення якості. Ця робота безпосередньо проводиться з ВНЗ на основі критеріїв, розроблених IQAA, проте Національний союз студентів Казахстану, Альянс студентів Казахстану поки що слабо залучені у процес забезпечення якості та розробку цього документа. У зв'язку з цим актуальним є вивчення європейської практики відбору студентів на роль експертів для участі у процесах забезпечення якості.

Європейський союз студентів: критерії відбору студентів-експертів. У рамках Болонського процесу питаннями залучення студентів у процеси зовнішнього забезпечення якості безпосередньо займається Європейський союз студентів (ESU), який об'єднує 49 національних студентських союзів з 39 країн із чисельністю понад 11 млн студентів. Мета ESU полягає в представленні інтересів студентів на європейському рівні в галузі освіти, культури, економіки, соціального життя. Щобільше, студент, рекомендований ESU, завжди входить до складу експертної групи ENQA із зовнішнього оцінювання діяльності агентств-членів [1].

ESU формує пул студентів-експертів на основі проведення тренінгу студентів, обраних із числа тих, що подали заяву відповідно до загальнодоступних критеріїв. Зазвичай претенденти повинні мати відповідний досвід у керівних органах ВНЗ (вчена рада, академічний сенат), знання в галузі забезпечення якості вищої освіти, мовні компетенції (знання англійської мови для міжнародної акредитації).

На сьогодні ESU співпрацює з ENQA, європейськими агентствами щодо забезпечення якості, програмою інституційної оцінки Європейської асоціації університетів, ВНЗ, а також національними пулами студентів. 26 студентів з 28 різних європейських країн обрані для включення в пул забезпечення якості, які пройшли навчальний тренінг і представляють різні предметні галузі та цикли навчання. Пул також забезпечує гендерний баланс, у складі якого 55% жінок і 45% чоловіків [1].

На додаток ESU розробив ряд важливих документів, які служать як керівництво для студентів для участі в процесах забезпечення якості. Наприклад, Керівництво для студентів у сфері забезпечення якості є настільною книгою студентів-експертів, яке містить інформацію про процедури забезпечення якості вищої освіти, видах оцінки, ролі студентів і необхідних навичках і кваліфікаціях для активної участі в процесі оцінки вищої освіти.

Німеччина: відбір студентів у ролі експертів. Система забезпечення якості вищої освіти Німеччини гарантує участь студентів у процедурах оцінки якості університетів. Акредитаційна рада Німеччини, яка акредитує німецькі агентства щодо забезпечення якості, складається з чотирьох представників ВНЗ, чотирьох представників урядів земель, п'яти представників роботодавців, двох іноземних експертів і двох представників студентів. Щобільше, один представник акредитаційних агентств також може брати участь у дорадчих цілях [3].

Акредитаційні агентства в обов'язковому порядку засновують орган, що ухвалює остаточні рішення про акредитацію. Ці органи приймають рішення про акредитацію на основі звіту та рекомендації експертної групи з оцінки. До складу таких органів акредитаційні агентства залучають представників студентів як членів з правом голосу. Стосовно експертних груп з оцінки освітніх програм, то агентства в обов'язковому порядку залучають усі зацікавлені сторони, у тому числі експертів вищої освіти, студентів і роботодавців. Незва-

жаючи на те, що відсутні вимоги за часткою учасників з кожної групи, використовується загальна практика залучення трьох експертів (професорів), одного роботодавця і одного студента.

Крім зазначених вище умов, що забезпечують участь студентів у процесах забезпечення якості, найважливішим є вивчення процесу обрання студентів як представників зацікавлених сторін у вищевказані органи або повноправних членів в експертні групи з оцінки. Тоді як членів Акредитаційної ради спільно призначають Конференція ректорів і Конференція міністрів освіти і культури федеральних урядів, то відбір і призначення членів до органів з прийняття рішень агентств та експертних груп з оцінки самостійно здійснюються агентствами.

З метою узаконення процесу участі студентів у вищевказаних органах, а також забезпечення необхідних кваліфікацій і досвіду, Національний союз студентів Німеччини, регіональні асоціації студентських союзів і федеральні асоціації викладацько-студентських спілок за підтримки студентських організацій, афілійованих з політичними партіями, створили Акредитаційний пул студентів.

Рада підтримала створений пул і порекомендувала агентствам обирати студентів з цього пулу для їх органів прийняття акредитаційних рішень та експертних груп з оцінки.

Акредитаційний пул студентів проводить загальні збори два рази на рік, на які збираються всі вищевказані організації. Це надає можливість для багатьох студентів, що займаються питаннями політики в галузі вищої освіти на різних рівнях, обговорити останні тренди у сфері акредитації та обмінятися думками і досвідом.

Представництво студентів у Раді, як правило, вирішується на загальних зборах. Секретаріат знаходиться в Національному союзі студентів Німеччини, який займається адміністративними питаннями. Координаційна рада надає підтримку Секретаріату й ухвалює необхідні рішення між загальними зборами.

Члени-засновники делегують студентів для їх включення в пул. За запитом акредитаційного агентства Секретаріат висуває кандидатів-студентів, які відповідають запланованому профілю (спеціальність, тип навчального закладу, федеральна земля), і призначає одного з придатних на випадковій основі. У разі призначення студента членом будь-якого органу, що приймає рішення, Секретаріат оголошує конкурс серед усіх членів пулу, після чого обирається новий член цього органу або рішенням Координаційної ради, або на загальних зборах.

Для задоволення вимог необхідних кваліфікацій студентів-експертів і представників пулу проводяться регулярні навчальні семінари у вихідні дні, які відкриті для всіх зацікавлених студентів. Навчальні семінари ознайомлюють учасників з необхідними знаннями про освітні реформи, Болонський процес та процедури акредитації. Забезпечені інтерактивними методами, учасники отримують більш практичні знання за змістом і процедурам роботи експертної групи.

Делегування осіб у пул є повністю автономним рішенням вищевказаних організацій, а участь у навчальному семінарі не має обов'язкового характеру щодо включення в пул. Проте пул настійно рекомендує делегуючим організаціям участь студентів у навчальному семінарі. Більшість делегуючих організацій, у тому числі Національний союз студентів Німеччини, вирішили делегувати студентів тільки після того, як вони пройшли навчальний семінар або отримали зіставний ступінь знання іншим шляхом [3].

Досвід скандинавських країн: обрання студентів в експертні групи з оцінки. Участь студентів у процесах оцінки якості вищої освіти варіюється від однієї скандинавської країни до іншої. Так у Фінляндії Фінляндська рада з оцінки вищої освіти (FINHEEC) забезпечує залучення студентів як експертів у процесі оцінки якості освітніх програм. Однак студенти не беруть участі в інституціональних оцінках університетів FINHEEC, а тільки в інституціональних

оцінках політехнічних ВНЗ. Це пояснюється тим, що спочатку інституціональну оцінку планувалося проводити на міжнародному рівні без участі студентів, а потім FINHEEC продовжив цю схему [2].

У Данії участь студентів забезпечується не тільки при оцінці освітніх програм, яка почалася як пілотний проект Данським інститутом оцінки (Danish Evaluation Institute – EVA). Згідно із Законом про Данський інститут оцінки, члени експертної групи з оцінки в обов'язковому порядку повинні мати професійний досвід за тією спеціальністю, за якою оцінюється освітня програма. У цьому зв'язку EVA стартував пілотний проект щодо залучення студентів в експертні групи з оцінки, оскільки студенти не могли відповідати вищезазначеним вимогам.

Стосовно Норвегії Норвезьке агентство із забезпечення якості в освіті (NOKUT) призначає студентів в експертні групи з акредитації ВНЗ і групи з аудиту, крім експертних груп з оцінки освітніх програм. Мережева Рада Норвегії (Network Norway Council) також забезпечує включення студентів в експертні групи з інституціональної оцінки університетів, а іноді й освітніх програм.

У Швеції студенти завжди залучаються до складу експертних груп спеціалізованих оцінок, а іноді й при акредитації нових освітніх програм університетів.

Критерії обрання студентів як членів експертних груп засновані на індивідуальних здібностях кожного студента. У Фінляндії та Норвегії рішення щодо обрання певного студента до складу експертної групи приймає агентство із забезпечення якості на основі рекомендації студентських організацій. У Швеції, з іншого боку, університети рекомендують студентів, проте агентство приймає остаточне рішення про склад експертної групи. Тоді як експерти не можуть бути рекомендовані з числа співробітників свого університету, зазвичай студентів рекомендують ВНЗ. Очевидно, що студент не може брати участь в оцінці власного університету. При формуванні групи з аудиту студенти номінуються національною студентською організацією.

Критерії обрання студентів включають гарний рівень знання про освітню систему й оцінку якості освіти, досвід в органах прийняття рішень і студентських організаціях. Студенти як члени експертних груп повинні мати певний досвід в оцінюваній галузі вивчення/спеціальності і мати той же рівень/цикл підготовки оцінюваної програми. Крім того, у студентів має бути достатній студентський досвід, а також не віддавати перевагу студентам останніх курсів, яким потрібно скласти підсумкові іспити. Зазвичай критерії розрізняються залежно від виду оцінки. Наприклад, при інституціональному аудиті й оцінці велике значення має досвід роботи у студентських організаціях та органах з прийняття рішень на інституціональному рівні. Досить часто обрані студенти мають достатній досвід роботи в різних радах, органах з прийняття рішень і студентських організаціях, а також вважають, що такий досвід – істотний внесок в їх роботу як членів експертних груп.

У всіх скандинавських країнах обов'язковим також є навчальний тренінг, який повинні пройти всі обрані члени експертної групи, у тому числі студенти. На тренінгу розглядаються теорія, методи і практика оцінки, індивідуальне проектне планування та інші відповідні питання. Метою навчання також є роз'яснення ролей та обов'язків членів експертної групи з оцінки. У тих скандинавських країнах, де студенти беруть участь як представники, навчальний тренінг також є обов'язковою умовою участі в процесі оцінки [2].

Слід зазначити, що, на думку студентів, зрозумілість обов'язків, достатній час для прийняття рішення і визначення індивідуальних напрямів роботи у процесі оцінки є істотними для успішного проведення оцінки. Розробка керівництва для студентів сприяла не тільки підвищенню знань та кваліфікацій студентів, а також забезпечила спадкоємність студентського досвіду роботи як експертів з оцінки.

Великобританія: участь студентів в оцінці якості вищої освіти. Найбільш відмінна характеристика національної системи

забезпечення якості Великобританії полягає у залученні студентів як до внутрішніх, так і зовнішніх процесів оцінки якості за допомогою різних механізмів. До таких механізмів відносяться: систематичне представлення студентів на всіх рівнях усередині ВНЗ, ефективне навчання та підтримка студентських представників, включення членів студентських груп в експертні групи з оцінки, національні опитування студентського досвіду в університетах, лонгітюдні дослідження й опитування студентів і тих, що навчаються за післявузівськими програмами.

Агентство із забезпечення якості Великобританії (QAA), яке має філії в кожній з чотирьох країн, проводить цілий ряд заходів, які включають експертну оцінку інституціонального аудиту в Англії та Північній Ірландії, інституціональну оцінку в Уельсі та інституціональну оцінку, орієнтовану на вдосконалення якості (ELIR) у Шотландії. Залучення студентів та їх представників в усі види оцінок є невід'ємною частиною процесу оцінки вищої освіти у Великобританії [4].

Проте методи залучення студентів до забезпечення якості різняться між країнами. Наприклад, у Шотландії представники Національної ради студентів входять до складу експертної групи ELIR як повноправні члени. В Англії, Уельсі та Північній Ірландії студенти не входять до складу експертних груп з оцінки, вони беруть активну участь у процесі складання звіту про самооцінку ВНЗ і подають окремий звіт про самооцінку з боку студентського досвіду.

У цьому зв'язку Шотландія представляє особливий інтерес у вивченні процесу обрання студентів як членів експертної групи з оцінки. Шотландські студенти входять до складу експертних груп з оцінки вищу за рекомендацією Національного союзу студентів Шотландії. Критерії обрання становлять поточний або недавній досвід у галузі вищої освіти, досвід представлення інтересів студентів на інституціональному рівні, поінформованість про різноманітність вищих навчальних закладів і підходи

до забезпечення якості. Обрані студенти, аналогічно до досвіду інших країн, беруть участь у навчальному тренінгу разом з іншими членами експертної групи, однак мають додатковий день тренінгу до початку основного навчання (3 дні в цілому).

Обов'язки і права студентів як членів експертної групи включають участь у всіх зустрічах експертної групи, зовнішньому візиті до ВНЗ, відповідальність поряд з іншими членами за участь у наданні оцінки про якість навчання та викладання, внесення коментарю до звіту про самооцінку ВНЗ, а також написання одного розділу звіту про оцінку.

З метою підвищення ефективності участі студентів у процесах забезпечення якості було створено Агентство зі студентської участі в оцінці якості Шотландії (Sparqs). Мета агентства полягає в підтримці участі студентів у системах забезпечення якості університетів і студентських організацій, а також у сприянні ВНЗ та управлінням освіти щодо залучення студентів. До складу Sparqs входить чотири штатні співробітники і вісім позаштатних студентів, які займаються навчанням представників студентів. Агентство фінансується Шотландською радою з фінансування, а адміністративною роботою займається Національна рада студентів Шотландії [5].

Рекомендації щодо розробки критеріїв обрання студентів-експертів у Казахстані на основі європейського досвіду. На основі вивченої кращої європейської практики подаємо такі рекомендації з визначення критеріїв обрання студентів як членів експертних груп з оцінки якості вищих навчальних закладів у Казахстані. Критерії обрання студента як члена експертних груп національних агентств із забезпечення якості в Казахстані можуть містити:

- знання про систему вищої освіти і Болонський процес;
- обізнаність про інструменти оцінки якості освіти;
- досвід роботи у студентських організаціях або представницьких органах (вче-

на рада, рада у справах молоді, рада зі студентського самоврядування та ін.);

- студенти старших курсів освітніх програм бакалаврату; магістранти 1 і 2 курсів; докторанти 1 і 2 курсів;

- відповідальність, активність і прагнення вчитися.

Ці критерії сприяли б обранню найбільш зацікавлених і обізнаних у процесах забезпечення якості студентів, які обов'язково повинні пройти навчальний тренінг. Тренінг має проводитися в агентстві із забезпечення якості для ознайомлення обраних студентів з методами, стандартами і критеріями оцінки якості ВНЗ. Основна мета навчання мусить полягати в роз'ясненні ролей та обов'язків членів експертної групи з оцінки, особливо студентів. Доцільним також є формування пулу казахстанських студентів, які пройшли такі навчальні тренінги і які надалі будуть брати участь в оцінці освітніх програм або вищих навчальних закладів Казахстану. Крім того, розробка керівництва для студентів, що бажають брати участь у процесах забезпечення якості,

сприяла б підвищенню ефективності процедур і стандартів акредитації казахстанських агентств. Важливою є роль активних студентських організацій, що діють у стінах університетів Казахстану, а також афілійованих до політичних партій (наприклад, «Жас Отан»).

Висновки. На сьогодні залучення студентів до складу експертної групи з зовнішньої оцінки ВНЗ і освітніх програм є невід'ємною частиною процесу забезпечення якості вищої освіти. Залучення студентів у процеси оцінки якості вищої освіти не тільки має велике значення в оцінюванні діяльності ВНЗ, а також сприяє поліпшенню студентського досвіду в університеті. Слід зазначити, що визначення критеріїв обрання студентів і проведення навчального тренінгу допомагає більш чіткому усвідомленню їхніх обов'язків і ролей як експертів та забезпечує успішну участь студентів у процесах оцінки якості. Розробка керівництва для студентів сприяє поліпшенню знань та кваліфікацій студентів, а також забезпечує спадкоємність студентського досвіду роботи як експертів з оцінки.

1. European student's union. Students Expert's Pool on Quality Assurance [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.esu-online.org/structures/qapool/>

2. **Froestad W.** Student Involvement in Quality Assessments of Higher Education in the Nordic Countries [Electronic resource] / W. Froestad, P. Bakken (ed.). – Access mode : <http://www.nokut.no/Documents/NOQA/Reports/Student%20Involvement%20in%20Quality%20Assessments%20of%20Higher%20Education%20in%20the%20Nordic%20Countries.pdf>

3. Student participation in QA: strengths and challenges [Electronic resource] / [Sanja Brus, Janja Komljenovi, Daith Mac S thigh, Geert Noope and Colin T ck] . – Access mode : http://www.eua.be/Libraries/EQAF_2010/EUA_QA_Forum_publication_1.sflb.ashx

4. Student involvement in the processes of quality assurance agencies [Electronic resource] / [Hanna Alaniska, EsteveArboixCodina, Janet Bohrer, Rachel Dearlove, Suvu Eriksson, EmmiHelle, Lene Karin Wiberg]. – Access mode : <http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/workshop-and-seminar/Student%20involvement.pdf>

5. Student Participation in Quality Scotland (sparqs) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sparqs.ac.uk/>